

A német bankrendszer három pillére

Bokor Csilla – Lányi Bence – Tapaszti Attila

A német bankrendszer felépítése és működése sajátosnak nevezhető több aspektusában is. Erős társadalmi beágyazottsággal bír, jelentős szerepet kapnak a közösségi tulajdonban álló intézmények, mindez azonban helyi szinten, rendkívül diverzifikált struktúrát képezve jelenik meg, amelyben nem dominál központi irányítás. Az adott régióra szabott helyi stratégia némileg antikvitásnak tűnhet, de a válságban kifejezett ellenálló képességet biztosított az egész német bankszektor számára, míg a nemzetközi jelenléttel bíró nagy bankok közül a Commerzbanknak jelentős állami segítségre szorult. Ennek a relatív stabilitásnak alacsonyabb versenyképesség és alacsonyabb jövedelmezőség az ára, ami gazdasági fellendülés idején hátrányosnak bizonyulhat. Ez a két egymással szemben álló mozdítóerő – konzervatív, helyi szintre koncentráló vs. globális stratégiával működő, innovatív és kockázatvállaló stratégiák – alakította a bankszektort az elmúlt évtizedben (pl. a konszolidációs hullám) és alakítja várhatóan a jövőben is.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: G21, N24

Kulcsszavak: bankrendszer, hitelezés, pénzügyi válság, takarékszervek, Németország,

1. A német bankrendszer felépítése: a három pillér működési struktúrája, sajátosságai

A német bankrendszer 2012-ben 1686 intézményből állt, noha a szám félrevezető lehet a kölcsönös garanciarendszer, közös back-office szolgáltatók és a nagyfokú bankrendszeren belüli függőség miatt. Az intézmények száma 1993 óta 55 százalékkal csökkent a méretgazdaságossági megfontolásokat szem előtt tartó konszolidáció következményeképpen. Az 1. táblázat az egyes szektorokon belüli változást mutatja.

Bokor Csilla a Magyar Nemzeti Bank elemzője. E-mail: bokorcs@mnb.hu.

Lányi Bence a Magyar Nemzeti Bank portfóliókezelője. E-mail: lanyib@mnb.hu.

Tapaszti Attila a Magyar Nemzeti Bank portfóliókezelője. E-mail: tapaszti@mnb.hu.

1. táblázat

Az intézmények számának alakulása bankcsoportonként 1993–2012 között Németországban

Év	Kereskedelmi		Takarékpénztár		Takarékszövetkezet		Jelzálog	Összes
	Nagy	Regionális	Központi	Regionális	Központi	Regionális		
1993	4	199	13	703	4	2 761	33	3 717
1994	4	239	13	654	4	2 653	32	3 599
1995	4	234	13	624	4	2 579	34	3 492
1996	4	213	13	607	4	2 497	33	3 371
1997	4	206	13	598	4	2 407	33	3 265
1998	5	198	13	594	4	2 239	32	3 085
1999	5	184	13	576	4	2 026	31	2 839
2000	5	181	13	563	3	1 788	30	2 583
2001	5	170	13	541	2	1 611	26	2 368
2002	5	160	14	519	2	148	23	871
2003	5	153	13	487	2	1 386	23	2 069
2004	5	150	12	479	2	1 325	23	1 996
2005	5	143	12	462	2	1 279	21	1 924
2006	5	134	12	454	2	1 242	21	1 870
2007	5	136	12	445	2	1 215	21	1 836
2008	5	140	12	436	2	1 182	18	1 795
2009	4	147	10	430	2	1 146	17	1 756
2010	4	144	10	427	2	1 128	18	1 733
2011	4	138	10	425	2	1 111	18	1 708
2012	4	141	9	422	2	1 091	17	1 686
Változás	0%	-29%	-31%	-40%	-50%	-60%	-48%	-55%

Forrás: Michael Koetter: *Market structure and competition in German banking. Working paper 2013/06*

Tulajdonosi szerkezet és üzletmenet szempontjából három fontos csoportot különböztethetünk meg a német bankrendszeren belül: (i) kereskedelmi bankok, (ii) állami tulajdonú bankok és (iii) szövetkezeti bankok.

2. táblázat						
A piaci részesedés alakulása a német bankrendszer egyes szegmenseiben (2000 és 2012)						
	Összes eszköz		Hitelek nem-bankoknak		Betéti állomány	
	2000	2012	2000	2012	2000	2012
Privát kereskedelmi bankok	28%	39%	26%	27%	26%	36%
Nagy bankok	16%	25%	15%	13%	14%	17%
Regionális bankok	10%	10%	10%	13%	12%	16%
Külföldi bankok fióktelepei	2%	4%	1%	1%	0%	3%
Takarékpénztári csoport	35%	28%	35%	36%	39%	34%
Takarékpénztárak	16%	13%	19%	21%	26%	24%
Tartományi bankok és DekaBank	20%	15%	16%	15%	13%	11%
Takarékszövetkezeti csoport	12%	12%	12%	15%	18%	17%
Takarékszövetkezetek	9%	9%	11%	13%	17%	16%
Központi bankok	4%	3%	2%	2%	1%	1%
Egyéb bankok	24%	20%	26%	22%	17%	12%

Forrás: Bundesbank alapján: Bülbül et al.: Savings banks and cooperative banks in Europe.

Az első pillérbe sorolhatjuk (Rudolf–Vortmüller 2013) a magántulajdonú kereskedelmi bankokat, melyek a bankrendszer teljes eszközállományának több mint harmadával (39 százalék) rendelkeztek 2012-ben. E kategóriába tartozik a három nagy bankcsoport – melyek lakossági, vállalati és befektetési banki tevékenységet egyaránt folytatnak –, a közepes és kisméretű bankok, illetve a külföldi tulajdonú bankok leánybankjai.

A második pillért az állami tulajdonú bankok¹ alkotják, melybe a német takarékbank-hálózat (Sparkassen) és a kapcsolódó (szövetségi állami) bankközpontjaik (Landesbanken, továbbiakban: LB) tartoznak (421 db Sparkasse, 9 db Landesbank). Együttesen a bankrendszer teljes eszközállományának 28 százalékát kezelték 2012-ben.

A takarékpénztári (Sparkasse) rendszer gyökerei egészen az 1600-as évekig nyúlnak vissza. A Sparkasse-kat mint megtakarítása formát – a nehezebb életperiódusokra való felkészülésre (betegség, öregség) – a szegényebb rétegek számára a földesurak és polgárok hozták létre. Az első mai értelemben vett Sparkasse megalapítása 1778-ban történt Hamburgban, amely már hiteleket is nyújthatott. A giro tranzakciók bevezetésével a 20. század elején jöttek létre az első Landesbankok, amelyek feladata a takarékpénztárak működésének támogatása volt. A takarékpénztárak háromszintű rendszerben tevékenykednek, azonban ez sem jogilag, sem gyakorlatilag nem jelent

¹ Public sector bank: - azaz PSB-k -, a tulajdonosi szerkezetben az állam vagy a helyi önkormányzat legalább 50%-os részesedéssel bír.

hierarchikus felépítést egy központi döntéshozó szervvel a piramis tetején. Helyi szinten működnek a normál takarékpénztárak, tartományi szinten a Landesbankok, míg nemzeti szinten csak egyes intézmények (DekaBank, Deutsche Leasing). A döntéshozók állami szervek, a társadalom felé a DSGVO (Deutscher Sparkassen- und Giroverband) képviseli a szektort. A takarékpénztárak szélesen értelmezett szerepe az adott régió gazdasági fejlesztése – melynek jegyében állami támogatású kölcsönöket nyújtanak – és a helyi közjavak termelésének elősegítése. Továbbá minden német állampolgár számára pénzügyi szolgáltatást kell nyújtaniuk. Ennek eredményeképpen igen kiterjedt fiókhálózattal rendelkezik, mely segítségével általános banki szolgáltatásokat nyújt a lakossági és kkv-ügyfelekre fókuszálva. Törvény létesíti őket, azonban a helyi önkormányzathoz (vagy térséghez) tartoznak, a régió hatályos irányelvei vonatkoznak rájuk: kereskedelmi bankokkal versengenek, de másik Sparkasséval sosem. Az LB-k az utóbbi években egyre több befektetési banki, illetve wholesale funding-tevékenységet folytattak közvetlenül a kereskedelmi bankokkal versenyezve. 2005-ig állami (tartományi) garancia mellett működtek mind az egyes takarékpénztárak, mind a Landesbankok. E garancia megszűnése jelentős változást hozott a takarékpénztárak és LB-k üzleti tevékenységében egyaránt. Ez azonban az LB-nek nagyobb – és sok esetben kezelhetetlen – problémákat jelentett (lásd: Bayerische Landesbank).

A bankrendszer *harmadik pillére a szövetkezeti bankokból* áll. Az eszközállomány 12 százalékát kezelik, az intézmények száma azonban kiugróan magas: az összes pénzügyi szervezet közel kétharmada ilyen formában folytatja tevékenységét.

A takarékszövetkezeti rendszer alapjait az 1840-es években rakták le, amikor az Európát sújtó éhínség komoly társadalmi és gazdasági megrázkódtatásokat okozott. Ezt az időszakot az önsegélyezésen alapuló összefogás jellegű formációk előretörése jellemezte, ami megteremtette a takarékszövetkezeti rendszer gondolati bázisát is. Az első működő szövetkezet (Volksbank) létrehozója Hermann Schulze, Delitzsch polgármestere volt 1852-ben. Friedrich Wilhelm Raiffeisen 1862-ben alapította meg az első, vidékre fókuszáló szövetkezeti bankját, az első szövetkezeti központi bank (takarékbank) pedig 1864-ben jött létre „Deutsche Genossenschaftsbanken von Soergel, Parrisius & Co.” néven. A legnagyobb szövetkezeti központi bank, a DZ Bank. Elődjét 1895-ben alapították „Preussische Zentralgenossenschaftskasse” néven (Guinnane 2013). A takarékszövetkezeti szektor alapját az 1104 szövetkezet képezi, melyet számos specializált tevékenységet végző egység (pl.: lízing) és két központi bankszerű funkciót betöltő univerzális bank egészít ki (DZ Bank AG, WGZ-Bank-AG). A DZ Bank (amely 82 százalékban a takarékszövetkezetek tulajdonában áll) egyben egyike a legnagyobb kereskedelmi bankoknak is, amely nemcsak nemzeti, hanem nemzetközi szinten is jelentősnek mondható pozíciót tudhat magáénak. Ügyfeleik fele tag (és tulajdonos), akik többnyire betétesek és kölcsönfelvevők is egyben. A tagtulajdonosi szerkezet meghatározza elsődleges céljukat is, ami tagjaik

támogatását jelenti. A Sparkasszenekhez hasonlóan kölcsönös garanciarendszer alá tartoznak, így működési kereteikben sok hasonlóság lelhető fel.

A takarékszövetkezetek sajátosságai

A Sparkasse és a takarékszövetkezeti rendszer két fontos stratégiai tényezőben mutat egyezséget, egyrészt a megtakarításokra és a megtakarítások mobilizálására helyezett hangsúlyban, másrészt az egyértelműen regionális, lokális fókuszban. A regionális jelenlét miatt az egyes egységek általában nem versenytársai egymásnak, így a kooperáció keretében kidolgozott, közös szolgáltatásokra épülő tevékenység jellemzi őket, amely sokkal előnyösebb, mint az egyéni szinten történő működés.

Az azonosságokon túl a Sparkasse-rendszerre jellemző a közösségi tulajdonlás, illetve a befolyás valamilyen formája, ami több módozatban nyilvánulhat meg (pl.: közvetett tulajdonlás, támogatás, szabályozás, menedzsmentben való részvétel stb.). A Sparkasse-rendszer a közösségi befolyás miatt duális mandátummal rendelkezik, azaz a fő cél a helyi gazdaság és lakosság támogatása eredményes üzleti működés mellett. A takarékpénztárak a jelentős betéti állomány és a jól működő konzervatív kockázatkezelés miatt a válság idején is jó teljesítményt nyújtottak.

A takarékszövetkezeti rendszer fő célja ugyancsak a helyi ügyfelek gazdasági helyzetének javítása, támogatása, fenntartható, normál üzleti működés mellett, ám esetükben nincs szó közösségi tulajdonlásról vagy befolyásolásról, ugyanis ezek magánkézben vannak. A magánkézben levő többi banktól azonban a szövetkezetek jogállásából következően különböznek, ugyanis nem részvényesei, hanem tagjai vannak, akik az éves közgyűlésen, demokratikus módon döntenek az adott takarékszövetkezetet érintő fő kérdésekben. Ez a működési forma – alacsony volatilitású működés – alapvetően a konzervatív, alacsony kockázatú üzletvitel irányába mutat, mely (a részvényesi nyomás hiányában) a gyors fellendülés időszakában hátrányos lehet, de válságok esetében biztosítja a zökkenőmentes működést.

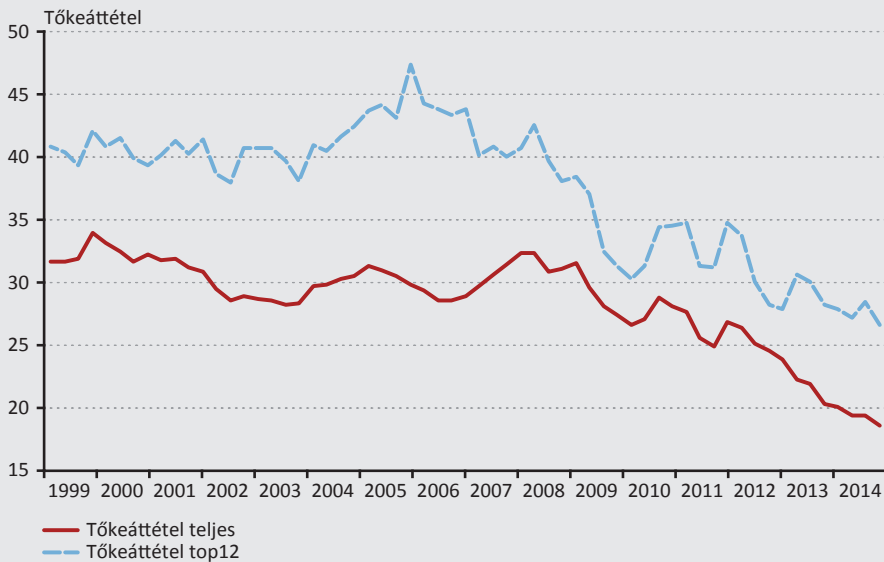
A fentieknek megfelelően a válság éveiben mind a takarékszövetkezeti, mind a takarékpénztári rendszer emelkedő adózás előtti ROE és stagnáló kamat marge szinteket volt képes felmutatni a nagybankok visszaeső teljesítményével szemben (*Bülbül et al. 2013*).

2. Tőkeellátottság és szerkezet

A német bankszektor hosszú távú átlagos tőkeszintje a teljes eszközállomány arányában 4 százalék körül ingadozik, amivel európai viszonylatban a magas tőkeáttétellel működő bankszektorok közé sorolható (az európai pénzügyi rendszer bankközpon-túsága miatt globálisan is kiemelkedő szintű tőkeáttétel jellemzi).² 2014 elején a tőkeáttétel a 12 legnagyobb német bank esetén huszonhatszoros, míg a teljes szektor esetében tizenkilenszeres volt. Fontos kiemelni, hogy a válság hatására jelentős tőkeáttétel-csökkenés volt megfigyelhető a szektorban a szabályozások szigorodásának és a bankszektor természetes alkalmazkodásának következtében. Ennek megfelelően, míg a Tier 1 tőke megfelelési mutató (a kockázattal súlyozott eszközök arányában) 2009-ben 9 százalék körül mozgott, 2013 végére már 15 százalék közelébe emelkedett, ami igen jelentős javulás. Kiemelendő, hogy a 12 legnagyobb bank esetében csaknem megfeleződött a teljes tőkeáttétel (47 volt a mutató csúcsa 2005-ben, jelenleg pedig 25-höz közelít), ami alacsonyabb jövedelmezőséget, de stabilabb működést vetít előre.

1. ábra

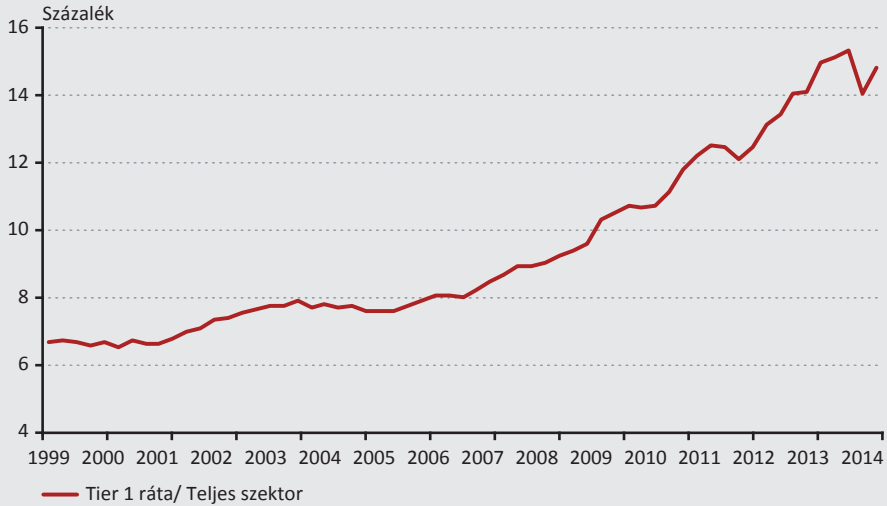
A német bankszektor tőkeáttételének változása a teljes eszközállomány arányában

Forrás: Bundesbank

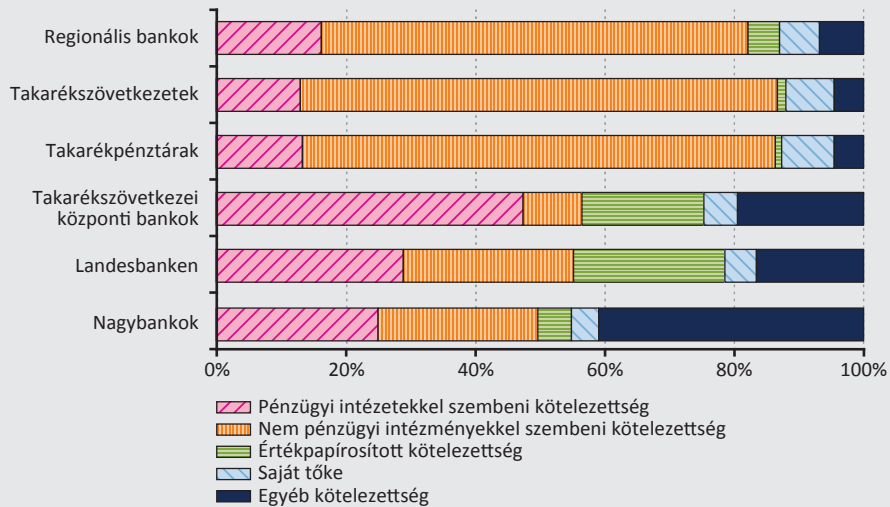
² Deutsche Bundesbank; Monatsberichte April 2015

2. ábra
Tier 1 tőkemegefelelési ráta a teljes német bankszektor esetében

Forrás: Bundesbank

3. ábra
A forrásoldal struktúrája az egyes szegmensekben

Forrás: Bundesbank

Mint az ábrából látható, a forrásoldal általános struktúrája szektoronként változik. Míg a nagybankok jellemzően alacsonyabb tőkeszinttel és alacsonyabb lakossági és vállalati betéti állománnyal működnek – nagyobb teret adva a bankközi finanszírozásnak és egyéb forráselemeknek –, a takarékpénztárak és takarékszövetkezetek forrásoldalát jellemzően (70–80 százalékban) a saját tőke és a betétek adják.

A likviditási helyzet vonatkozásában a 2015. október 1-jével életbe lépő Basel III szabályozás szerinti 60 százalékos LCR (liquid coverage ratio) követelményt a német bankszektor legtöbb szereplője – egy nagy és két kisebb pénzügyintézet kivételével – már teljesítette, a 2018-ban életbe lépő 100 százalékos szinthez pedig mindössze négy nagybanknak kell (6,7 százalékkal) növelnie likvid eszközeinek állományát. A 60 százalékos szint eléréséhez a német bankok likvid értékpapírokat (főként államkötvényeket), illetve készpénzt és jegybanki tartalékot tartanak, megközelítőleg fele-fele arányban. Az Európai Bankfelügyelet (European Banking Authority – EBA) konvergencia jelentése szerint az LCR mutató növelése a kkv-hitelezést nem fékezi.

A válság érzékenyen érintette a kereskedelmi bankokat és LB-eket, melyeket a német szövetségi kormány által létrehozott 480 milliárd euró értékű mentőcsomag (*SoFFin*) volt hivatott segíteni. A *SoFFin* forrásait 2010 végéig hívhattak le az érintettek. 29 milliárd euró (a GDP 1,2 százaléka) került felhasználásra feltőkésítés céljából, míg további 63,6 milliárd euró (a GDP 2,5 százaléka) a kintlévőségek fedezetére. Az intézkedés sikeresen stabilizálta a pénzügyi szektort: a tőkehelyzet rendszerszinten kielégítő, akkor is, ha egyes intézmények tőkeportfóliója gyenge; így a Sparkassen és a szövetkezeti bankok az új Basel III szabályozás tőkekövetelményét kis erőfeszítés árán teljesíthetik, míg a régiós és nagybankok tőkeszerkezetük megváltoztatására kényszerülnek a saját tőke emelésén és a hibrid tőke³ fokozatos kivezetésén keresztül.

A hatályos bankpiaci szabályozások a takarékbankok és LB-k számára lehetővé teszik, hogy a bankközi hiteleket kockázatmentesen árazzák, mely a tőkekövetelmények de facto alulbecsléséhez vezet. A gazdasági válság eseményei azonban rávilágítottak, hogy a bankközi hitelek kockázata nem zérus a Sparkassék számára. Mivel a szabályozás a tőkeáttétel növelésére és a bankrendszer összekapcsolt működésére ösztönöz, a kormányzat illetéket vetett ki a bankközi hitelekre. Annak jelenlegi csekély mértéke azonban nagy valószínűséggel nem elegendő a banki magatartás döntő befolyásolására.

³ 2010-ben a tanulmány szerint 33 és 76 % közötti a nagybankok Tier 1 tőkéjében a hibrid tőke aránya.

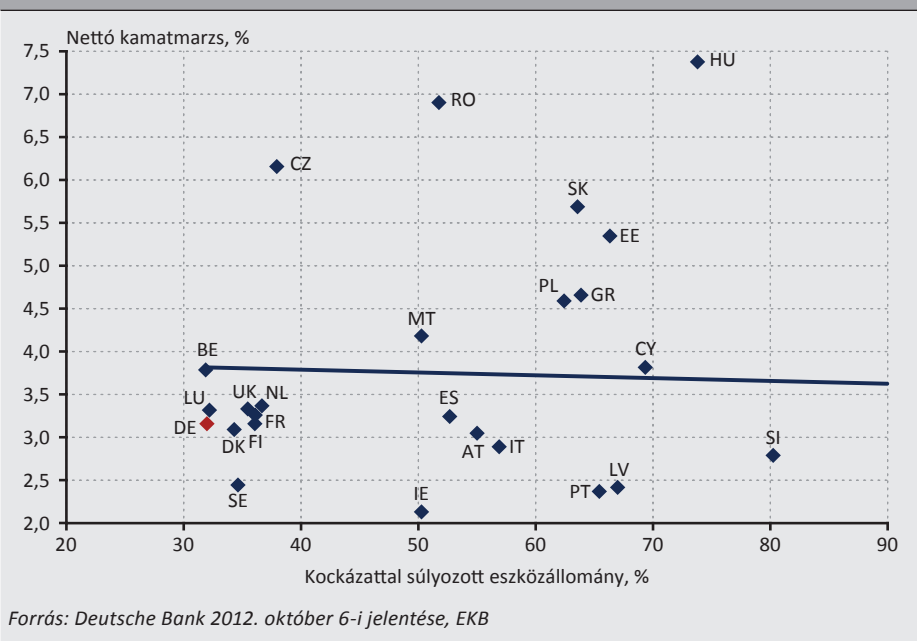
3. Jövedelmezőség, a német bankszektor neuralgikus pontja

A német bankok átlagosan alacsonyabb jövedelmezőség mellett működnek, mint európai versenytársaik (*Hendricks 2012*). Az általánosan elfogadott vélemény szerint a német piac erősen „túlbankolt”, ami éles versenyhelyzetet, alacsony marginokat és alacsony profitabilitást eredményez. Ezt a helyzetet rontja a jelentős állami, tartományi, közösségi tulajdonban levő bankszektor aránya, amelynek fő prioritása nem a profitmaximalizálás, hanem a helyi, lokális gazdasági érdekek figyelembevétele. A DB kalkulációja szerint a medián ROE-szint 1993–2012 között 5–6 százalékot tett ki, ami alátámasztja a fenti megállapítást. A válság előtt a német bankok számottevő része az alacsony hazai finanszírozási költségelőny exportálásával igyekezett bővülni felmutatni (a magas megtakarítási ráták miatt a hitel/betét arány 100 százalék alatt állt). A bankok tőkeáttételüket növelve, a magasabb hozamszint elérése érdekében külföldi befektetéseket eszközöltek. A válság ideje alatt azonban mind az LB-k, mind a kereskedelmi bankok jelentős veszteségeket szenvedtek el befektetési portfóliójuk értékvesztése miatt. Az ebből levont tanulság változást hozott a stratégiában: előtérbe került a hazai piacra fókuszálás igénye. A válság másik hozadéka a kereskedési eredmények nagyon jelentős csökkenése, azaz a saját számlás kockázatvállalás háttérbe szorulása volt, leginkább a szigorodó szabályozás és a tudatos, konzervatív kockázatkezelés következményeképpen.

A német bankszektor legjelentősebb bevételi forrását a kamatbevételek képezik, ugyanakkor a kamatmarginok az 1990-es évek közepén tapasztalható 2 százalékos körüli szintről 1 százalékra morzsolódtak az elmúlt időszak alacsony kamatkörnyezetének és a már említett élesedő hazai versenynek betudhatóan. A nem kamatjellegű bevételek részaránya az összbevételen belül mindössze 20 százalék körül alakul, mely más országok esetén sokkal szignifikánsabb. A bevételi források diverzifikálása tehát fontos kihívásként jelenik meg a német bankszektor számára. További kihívást jelent a jövedelmezőségre vonatkozóan a közvetlen finanszírozás formák (tőkepiac, shadow banking stb.) fokozatos előretörése, ami a banki hitelezés egy részét szoríthatja ki a finanszírozási piacról. A német pénzügyi szektor hagyományosan bankszektor-központú – ellentétben például az amerikaival, amely tőkepiaci hangsúlyú –, ezért ez a strukturális változás alapjaiban változtathatja meg a bankszektor jövedelmezőségi kilátásait.

A német bankszektor margin-mutatóit vizsgálva (üzemi eredmény/mérlegfőösszeg, nettó kamatmarzs stb.) elmondhatjuk, hogy Európa legalacsonyabb jövedelmezőségét felmutatni tudó bankszektorai közé tartozik az 1% körüli értékekkel. Amennyiben azonban ezeket a mutatókat a kockázattal súlyozzuk, úgy más kép fog kirajzolódni, ahogy az a 4. ábrán látható.

4. ábra
A kockázattal súlyozott eszközállomány és a bevételi margin országokénti alakulása

A német bankszektor alacsony jövedelmezősége az alacsony kockázati súlyú eszközök alacsonyabb hozamából is következik, ami önmagában még nem nevezhető kedvezőtlen tényezőnek, sokkal inkább egy megfelelően árazott kockázati profilnak. Költségoldalon elsősorban a még mindig túl kiterjedt fiókhálózatok megnyirbálása jelenthetne hatékonyságnövekedést, az azzal párhuzamosan futó konszolidációkból – az elmúlt évtizedek egyesülési hullámának folytatásaként – fakadó költségsökkenéssel egyetemben. A gyenge jövedelmezőség, és az ebből következő alacsony tőkévé alakítható profittömeg kezelésére alapvetően két járható út lehetséges: *(i)* vagy olyan speciális, magasabb jövedelmezőséget termelő területekre kell koncentrálnia a hitelintézeteknek, melyek kevesebb tőkét kötnek le, vagy *(ii)* jelentősen csökkenteni kell a mérlegfőösszegüket. A bankok legfőbb feladata a hosszú távon fenntartható, állami vagy külső beavatkozás nélküli működéshez szükséges üzleti stratégia kialakítása, és annak sikeres végrehajtása. Ebben a felügyeletnek jelentős szerepe van, azonban nem úgy, hogy konkrétan előírja az alkalmazandó üzleti modelleket, hanem hogy olyan versenyhelyzetet teremtsen, amelyben növekszik a hatékonyság, és elősegíti a hitelképtelen intézetek piacról való kilépését is, mérettől függetlenül⁴.

⁴ Deutsche Bundesbank; Monatsberichte April 2015

4. A bankfelügyeleti rendszer

A német bankok állami felügyeletét 1962. január elsejétől a német Hitelintézeti Szövetségi Felügyelet látta el. 2002. május elsejével egyesítették az értékpapír-kereskedéssel, a biztosítási tevékenységgel, valamint a pénzügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos felügyeleti tevékenységet, mely feladatkörök a Pénzügyi Szolgáltatások Szövetségi Felügyeletéhez (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht, továbbiakban: BaFin⁵) kerültek. A hitelintézetek és a pénzügyi vállalkozások feletti hatósági felügyelet terén a BaFin és a Német Szövetségi Bank (Deutsche Bundesbank, továbbiakban: DBB) között megosztott feladatkör érvényesül. A feladatmegosztás alapján a BaFin hatáskörébe tartozik a felügyeleti intézkedések alkalmazása, a tevékenységi engedélyek megadása és visszavonása, valamint egyéb, adminisztratív jellegű döntések meghozatala, míg a DBB fő feladata a hitelintézetek és a pénzügyi vállalkozások által a sajáttőke-helyzetre és egyéb adatokra vonatkozóan megküldött beszámolók és jelentések vizsgálata és kiértékelése. A BaFin és a DBB között rendkívül szoros az együttműködés mind az adattovábbítás, mind pedig az ebből szerzett információcsere tekintetében.

A német bankjog alapjogszabálya a német hitelintézeti törvény (Gesetz über das Kreditwesen, továbbiakban: KWG), mely 1962. január elsején lépett hatályba. Rendelkezései jelentős mértékben az Európai Unió joganyagán alapulnak. A KWG meghatározza a BaFin és a DBB feladatköreit, a hitelintézetek és a pénzügyi vállalkozásokkal szembeni legfőbb követelményeket, meghatározza továbbá a tőkekövetelményre, likviditásra, nagyhitel-kitettségre vonatkozó előírásokat, valamint szabályozza a pénzügyi rendszer stabilitási veszélyhelyzetével kapcsolatos eljárásrendet. A 2007-es évtől induló globális pénzügyi válság hatására számos változás következett be a német pénzügyi szektor jogi szabályozásában is. A válságra adott első válaszként 2008 októberében stabilizációs céllal megalapításra került a SoFFin, majd ezt követően 2009 júliusában hatályba lépett a pénzügyi piac stabilizálásának továbbfejlesztéséről szóló törvény, amely lehetőséget biztosít a hitelintézeteknek arra, hogy a rossz hitelporfóliójukat leválasszák, és egy jogilag önálló egységbe szervezzék ki (ún. bad bank). A bankfelügyeleti rendszer megreformálásaként 2010 júliusában hatályba lépett a hitelintézetek és a biztosítótársaságok javadalmazási rendszerével kapcsolatos felügyeleti elvárásokkal kapcsolatos rendelet, mely alapján a javadalmazási rendszert úgy kell kialakítani, hogy az az alkalmazottakat ne készítse szükségtelen kockázatvállalásra, továbbá előírta a díjazási struktúrákra vonatkozó közzétételi kötelezettséget. Törvényi szinten újabb változás következett be 2011. január elején, a banki restrukturálási törvény hatályba lépésével, mely három új jogi eszközt vezetett be a pénzügyi nehézségekkel küzdő hitelintézetek sta-

⁵ URL: www.bafin.de Letöltés: 2015. 04. 28.

bilizálására: a szanalási eljárást, a reorganizációs eljárást és a kötelező értékesítést. Kiemelendő, hogy a szabályozás nemcsak törvényi és rendeleti szinten módosult, hanem az egyéb (nem jogszabályi) irányítási eszközök tekintetében is: egy 2012-es BaFin-körlevél értelmében például minden hitelintézet és pénzügyi vállalkozás köteles arra, hogy külön kockázatkezelési és compliance- részleget működtessen.

A 2007-es évektől kezdődő a Központi Bankok Európai Rendszere keretében új felügyeleti rendszerként létrejött az egységes bankfelügyeleti rendszer (Single Supervisory Mechanism). Az új felügyeleti rendszer alapján 2014. november 4. napjától az Európai Központi Bank hatáskörébe tartozik azon eurózónán belüli hitelintézetek hatósági felügyelete, amelyek mérlegfőösszege a 30 milliárd eurót meghaladja, vagy amely hitelintézet egy tagállam gazdasági teljesítményének több mint 20 százalékát teszi ki (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht).

5. A német betétbiztosítás intézményei⁶

A német betétbiztosítási alap (Einlagensicherungsfonds des Bundesverbands deutscher Banken, továbbiakban: BdB) a Német Bankszövetség kezelésében áll, amely az ügyfelek pénzét a kereskedelmi bankok szavatoló tőkéjének 20 százalékáig garantálja. A biztosítás a nem-pénzügyi intézmények, magánszemélyek, üzleti vállalkozások és állami szervezetek betéteire terjed ki, egyedül a bemutatóra szóló instrumentumokra nem vonatkozik. A bankok növekvő tőkeállományának köszönhetően a betétbiztosítási plafon 2020. január 1-jétől a szavatoló tőke 15 százalékára, 2025. január 1-jétől pedig 8,75 százalékára fog csökkenni. Kivételt jelent ez alól az alaphoz újonnan csatlakozó bankok esetében az első 3 évben 250 ezer eurós biztosítási plafon alkalmazása (egyéb esetekben az alap 100 ezer eurós összeghatárig nyújt biztosítást).

A betétbiztosítási alap mellett egy törvényileg kötelezően előírt betétbiztosítási séma működik, egyfajta kompenzációs rendszerként, mely 1998-ban jött létre (Entschädigungseinrichtungen deutscher Banken – EdB). Működésének kereteit a német betétgarancia és befektetői kompenzációról szóló törvény rögzíti a kereskedelmi bankok és a privat lakásépítő szövetkezetek vonatkozásában. Sajátossága Németországban, hogy teljes mértékben privat entitásként működik. A kompenzációs rendszer betétesenként 100 ezer euróig nyújt védelmet, az ezen felüli veszteségekre vehető igénybe a betétbiztosítási alap. Megalkotása óta több nagy kifizetést kellett teljesítenie az IKB, Hypo Real Estate és Dusseldorfer Hypothekenbankok kapcsán.

⁶ Greve (2014) alapján.

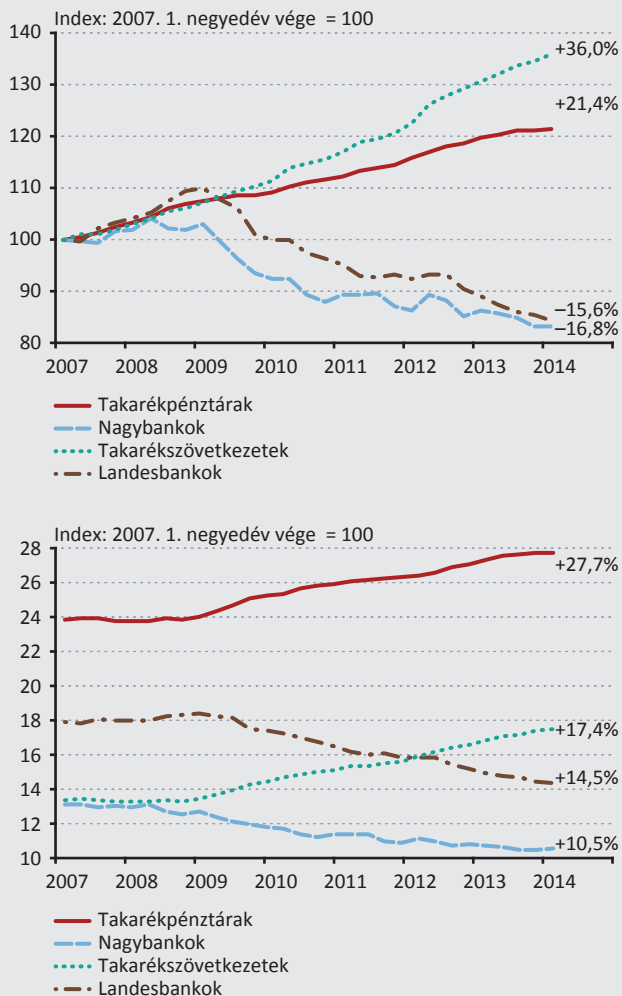
A válság előtti elemzések azt igazolták, hogy azokban az országokban, amelyek explicit betétbiztosítási rendszerrel rendelkeztek, nagyobb eséllyel alakult ki bankválság, hiszen mind a hitelezők, mind a betétesek felületesebben hozták meg pénzügyi döntéseiket. 1980-ban még csak 16 országban működött betétbiztosítási rendszer, számuk 1999-ben 68-ra emelkedett (Beck 2000). Ma a világ 113 országában működik betétbiztosítási rendszer, és további 40 tervez ilyet kialakítani.

6. A hitelezési aktivitás a válság éveitől kezdve

A német bankrendszer eszközállománya jó minőségű, mely a nemteljesítő hitelek (non performing loan, továbbiakban: NPL) válság alatti alacsony arányában is megmutatkozott. A válság alatti NPL-ek aránya alacsonyabb, mint 2003-ban, a legutóbbi, német bankokat érintő stressz alkalmával, és alacsonyabb a legtöbb EU-tagállamban megfigyelhetőnél. Ez nemcsak az ügyfél és az intézet közötti szoros – és az ügyfél érdekeit szem előtt tartó – kapcsolatnak köszönhető, hanem a rendszerszintű hitelösszeomlás elmaradásának is. A lakossági betétekhez való hozzáférés és a nem banki kölcsönök stabil hitelkínálatot tettek lehetővé a bankok számára a válság éveiben is. A szövetkezeti bankok és a Sparkassék a nem bankközi hitelek több mint felét kínálták, így a hitelösszeomlás veszélye nem fenyegetett. A viszonylag stabil hitelkínálat a német termelővállalatok számára kiszámíthatóságot és biztonságot jelentett a válság éveitől kezdve. A hitelezés enyhe visszaesése inkább a keresleti oldal – reálgazdasági okok miatti – szűkülése révén következett be. Fontos megjegyezni, hogy mind a takarékpénztári, mind a takarékszövetkezeti szektor teljesítménye kevésbé mutat ciklikusságot, mint a privát nagybankok köre (4. ábra). Az ügyfelek a válság éveitől kezdve nem szembesültek a hitelezés szűkülésével, így biztosítva volt a német KKV-szektor számára a folyamatosan stabil működés, ami pozitív visszahatásként magát a takarékpénztári és takarékszövetkezeti rendszert stabilizálta az ügyfélbázis robusztus volta miatt.

5. ábra

A vállalati szektor hitelezésének (felső panel) és a vállalati hitelezés piaci részesedésének alakulása (alsó panel) Németországban 2007–2014 között

Forrás: DZ Bank, Michael Stappel, Research und Volkswirtschaft (2014)

7. Válságreakciók a német bankrendszerben⁷

A válságra adott egyik első reakcióként a pénzügyi piacok stabilizálása céljából a német kormány által létrehozásra került a már korábban bemutatott SoFFin.

3. táblázat
2014. június 30-ig a SoFFin általi garancianyújtásban vagy tőkeemelésben részesülő bankok

	Soffin garantált kötvénykibocsátás, milliárd EUR	Tőkeemelés, milliárd EUR	Felszámolási ügynökség eszközállománya, milliárd EUR
Hypo Real Estate	124	10	FMS Wertmanagement 119,1
HSH Nordbank	5		
HSH Nordbank	24		
Commerzbank	5	18	
IKB Deutsche Industriebank	10		
Aareal Bank	4	1	
WestLB / Portfigon		3	Erste Abwicklungsanstalt 97,6
Corealcredit	1		
Düsseldorfer Hypothekenbank	3		
Összesen:	175	32	

Forrás: Bundesanstalt für Finanzmarktstabilisierung (SoFFin)⁸

A pénzügyi válság során két német bank esetében hoztak létre speciális felszámolási ügynökséget, mely a rosszul teljesítő és nem stratégiai eszközök áthelyezését, illetve leépítését hivatott szolgálni veszteségminimalizáló módon.

A Hypo Real Estate Group – HRE (Hypo Ingatlan Csoport) 2008-ban jelentős likviditász- és tőkehiánnyal szembesült, melynek hatására első lépésben a német bankszövetség 35 milliárd euró likviditást biztosított a HRE számára állami garanciavállalás formájában. A további nehézségek miatt 2009 novemberében a HRE-t államosították, majd 2010 októberében létrehozták az FMS Wertmanagement nyilvános felszámolási ügynökséget, összesen 175,7 milliárd euró értékű nemteljesítő eszközök áthelyezésével. Az FMS-be az eszközök mellett a HRE forrásait is áthelyezték, hogy

⁷ Engelhard (2013) alapján.

⁸ <http://www.fmsa.de/en/fmsa/soffin/>

az eszközök refinanszírozhatóak legyenek. Az eszközállomány 2013 végére fokozatosan, 119,1 milliárd euróra csökkent.

A Hypo Real Estate Group-hoz hasonlóan a WestLB számára is létrehoztak egy speciális pénzintézetet – Erste Abwicklungsanstalt (ERSTAA) név alatt. A ERSTAA nem hagyományos pénzintézet, szabályozói tőkekövetelmény nem vonatkozik rá, de banki és pénzügyi szolgáltatásokat nyújthat Németországban. Az ERSTAA tulajdonosi háttere megegyezik a WestLB korábbi tulajdonosi körével, 48,2%-ban Észak-Rajna Vesztfália, 25–25%-ban pedig a vesztfáliai és rajnai regionális takarékszövetkezetek birtokolják. A WestLB 2012-ig két lépésben összesen 177 milliárd euró értékű eszközt és 26 milliárd értékű forrást transzferált az ERSTAA számára, a kötelezettségek nagy részét garantált és fedezett hitelek formájában, de kereskedési célú értékpapírokat is tartalmazott a portfólió.

Az eredeti célkitűzés – az eszközállomány felszámolása és a veszteségek minimalizálása – érdekében mindkét felszámolási ügynökség aktív tőkepiaci szerepet vállalt. Eszközeiket a pénz- és tőkepiacokon keresztül refinanszírozzák repo-ügyletekkel, rövid és hosszú lejáratú kötvények kibocsátásával. Az eredeti elképzelés szerint az FMS időhorizontja 10 év, amely a management számára elegendő mozgásteret biztosít az időzítés tekintetében a gazdasági racionalitás szempontjainak figyelembe vételére, és a remények szerint az eszközök alacsony hányadát kell csak leírni. Az ERSTAA számára explicit időhorizont nem került meghatározásra, a folyamat akár 2027-ig is eltarthat. Az évenkénti refinanszírozási szükséglet az FMS esetében 15, az ERSTAA esetében 5 milliárd euró nagyságrendű. A garanciavállalás tekintetében a két ügynökség között eltérés mutatkozik. Az FMS kifizetései a SoFFin veszteségkompenzáló rendszerébe tartoznak, így az explicit német állami garanciavállalásnak köszönhetően mindhárom nemzetközi hitelminősítő intézet (S&P, Fitch, Moody's) "AAA"-ként minősíti az ügynökséget és értékpapírjait. Az ERSTAA garanciastruktúrája némileg gyengébb, mivel "csak" tartományi garanciavállalással rendelkezik. Az esetleges veszteségek kompenzálására az ERSTAA 3 milliárd euró tőkét kapott a WestLB-től és további 1 milliárd eurót a tulajdonosaitól. Az ezen felüli veszteségeket a tulajdonosoknak arányosan kell megfizetni.

8. Az elhibázott fúzió

2008 augusztusában a Commerzbank felvásárolta a Dresdner Bankot 5,5 milliárd euróért az Allianztól. A közös bank ügyfélállománya elérte a 14 milliót, a szinergiahatást 5 milliárd euróra értékelték. A cél a német piacon vezető lakossági és vállalati bank létrehozása volt. Ezt korábban (2000-ben) a Deutsche Bank is megkísérelte. A Dresdner egyebekben egy CBD nevű kínai állami bank is meg akarta szerezni. A pénzügyi válság kirobbanása után azonban a felek átértékelték a felvásárlást, melynek időzítése nem volt optimális, és később úgy tűnt, a Commerzbank a kocká-

zatokat alul-, a lehetőségeket pedig túlértékelt. 2009 januárjában a Commerzbank gyakorlatilag összeomlott, és összesen 18,2 milliárd euró állami segítségnyújtást kellett igénybe vennie.

A német bankmentő csomag összességében 34–52 milliárd euróba kerülhetett az adófizetők számára, ami a GDP 1,4–2,2%-át teszi ki, az egy főre eső értéke 417–632 euró körüli volt. Az arányok nemzetközi összehasonlításban ugyan nem tekinthetők magasnak, az általános stratégiai gondolkodást ugyanakkor a bankok irányításáról megváltoztathatja.

9. A német bankrendszer sajátos működésének tanulságai

A német takarékpénztári és takarékszövetkezeti rendszer több száz éves, sikeresnek nevezhető múltja és a rendszerek relatív zökkenőmentes túlélése – a folyamatosan változó környezet ellenére – rávilágít a struktúrák evolúciós erősségeire. Kiemelhető ezek közül a lokális, helyi működés, amely lehetővé teszi a helyi gazdasági környezet magas szintű ismeretét és a vele való organikus együttműködést. A tulajdonosi háttér egysége a rövidtávú profitorientáció elkerülését segíti, a helyes szabályozói környezet pedig a túlzott kockázatvállalás lehetőségét csökkenti. A rendszeren belüli egységek nem versenytársai egymásnak, így a nagyobb méretgazdaságosság mellett rentábilis tevékenységeket közösen irányított, tulajdonolt szervezetekben végezhetik. A stabilitás alapját a heterogenitása adja, a döntések helyi szinten születnek, az egyes egységek esetleges rossz döntése nem befolyásolja érdemben az egész rendszert. A szektorban folyamatosan zajlik ugyanakkor a konszolidáció, ami belső versenyhelyzetet teremtve alkalmazkodásra kényszeríti a szereplőket. Mindezekből fakadóan, bár szerepük és súlyuk változhat az egyes gazdasági ciklusok függvényében, a német pénzügyi szektorban a takarékszövetkezetek és a takarékpénztárak a jövőben is jelentős szerepet tölthetnek be, amennyiben a fenti, előnyösnek mondható, konzervatív működést megtartva, képesek lesznek megfelelni a külső, technológiai, demográfiai kihívásoknak.

Felhasznált irodalom

Beck, T. (2000): Deposit Insurance as Private Club: The Case of Germany URL: <http://site-resources.worldbank.org/INTFR/Resources/475459-1108066643741/beck.pdf> Letöltés: 2015.05. 11.

Bülbül, D. – Schmidt, Reinhard H., Schüwer, U. (2013): Savings banks and cooperative banks in Europe. Econstore, Working Paper, White Paper Series, No. 5

Guinnane T. (2013): Die Geschichte der DZ Bank, Verlag C.H.Beck

Greve, G., Poduschnik M. (2014): Deposit guarantee schemes: New directive aims to improve depositor protection in the EU; http://www.bafin.de/SharedDocs/Veroeffentlichungen/EN/Fachartikel/2014/fa_bj_1409_einlagensicherung_en.html Letöltés: 2015.05.11.

Hendricks, A. (2012): *The imperative 60% cost-income ratio*. Deutsche Bank, Deutsche Bank információszolgáltatása

Kantor, L. – Engelhard, F. (2013): *The AAA Handbook 2013*. Barclays.

Koetter, M., (2013): *Market structure and competition in German Banking*. Working Paper 06/2013, German Council of Economic Experts.

Rudolf, F. – Vortmüller, C. (2013): German Issuers on Tour. UniCredit, Unicredit információszolgáltatása

Stappel, M. (2014): Research und Volkswirtschaft DZ Bank und genossenschaftliche Finanz-Gruppe, DZ Bank információszolgáltatása

A statisztikai anyag forrásai

Bank on Germany, DZ BANK Group (2014)
home/profile/investor_relations/DZ-BANK-Presentation/Kundenversion_Internet_E01.11.14.pdf. Letöltés: 2014. 11. 07.

Bundesanstalt für Finanzmarkstabilisierung: URL: www.fmsa.de Letöltés: 2015. 05. 11.

European Central Bank: Consolidated Banking Data URL: <http://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=71390> Letöltés: 2014. 12. 02.

Deutsche Bundesbank; Monatsberichte April 2015 67. Jahrgang Nr.4 URL: http://www.bundesbank.de/Redaktion/DE/Downloads/Veroeffentlichungen/Monatsberichte/2015/2015_04_monatsbericht.pdf?__blob=publicationFile Letöltés: 2014. 05. 14.

Federal Financial Supervisory Authority URL: <http://www.bafin.de/> Letöltés: 2015. 05. 11.

IMF (2011): IMF Country Report No. 11/370. Germany Technical Note on Banking Sector Structure

OECD Bank Profitability Statistics URL: <http://stats.oecd.org/index.aspx?r=680021> Letöltés: 2014. 12. 02.

Melléklet

A német bankrendszert általánosan bemutató adatok 1995-2013 között							
Németország	1995	2000	2005	2007	2009	2011	2013
Likviditás							
Likvid eszközök/összes betét (nem hitelintézetektől) (%)	n.a.	58,4	60,6	60,4	57,3	n.a.	n.a.
Magánszektorok nyújtott hitelek							
Hitel/eszközállomány (%)	42,1	35,6	32,3	30	31,4	28,5	31
Források							
Betét/összes forrás (%)	43,1	36,8	37,6	37,8	40,6	38,6	43,5
Kötvények/összes forrás (%)	n.a.	17,6	15,8	15,3	15,3	n.a.	n.a.
Nemteljesítő hitelek							
NPL az összes hitel arányában (%)	n.a.	4,7	4	2,6	3,3	3	2,9*
Szolvenca							
Tőke/Eszköz (%)	4,2	4,2	4,38	4,62	5,04	4,66	5,75
Profitabilitás							
ROE %- adózás utáni)	7,12	6,07	9,19	4,66	-2,18	6,49	3,53
Egyéb							
Költség/bevétel ráta (%)	65,5	74	67,9	66,2	69,2	66,7	72,1
(*)2012 Forrás: Deutsche Bundesbank, OECD, Világbank, EKB, IMF							